

...din Viena Marelui război

ÎNSEMNĂRI (III)

IRINA MAVROCORDAT

AMINTIRI DIN VIENA, 1914 *

(24 decembrie 1914.) Noaptea de Crăciun a fost una din cele mai zguduitoare : s-au dat lupte de o teribilă violență și înverșunare, în timp ce în tranșee clipseau luminărelele pomilor împodobiți pentru bieții soldați.

Nepoata mea Bibescu⁶⁶ se află în trecere prin Viena, întorcându-se de la Paris. A impresionat-o atmosfera austeră a celei ce era prin excelență capitala plăcerii. În felinare, flacăra arde numai pe jumătate, șapte magazine din zece sînt închise : nimeni în toaletă deosebită, se trăiește cît mai simplu și economic, dar pe de altă parte un reviriment al sentimentului religios înalță sufletele și le susține. Bisericile gem de pioși și masa este celebrată chiar și în tranșee, între două salve preoții înrolați își scot uniforma militară și își pun sutana ca să officieze în fața camarazilor adînciți în reculegere. Acest Paris auster, acest mare elan patriotic te impresionează. Numai că — vai ! — domnește teama ca armata să nu fi dat tot ce putea da și să nu mai aibă suflul necesar pentru a atinge țelul mult visat : invadarea Germaniei și recîștigarea Alsaciei și Lorenei⁶⁷.

26 decembrie. — Ambasadorul Spaniei⁶⁸ îmi spune a fi auzit că Italia e gata să intre în acțiune.

„Gazette de Lausanne“⁶⁹ din 17 decembrie 1914

Austro-Ungaria și pacea

Extrase din interviul acordat unui ziarist elvețian de către un fost diplomat austriac care a avut momentul lui de notorietate și care a trebuit să se retragă fiindcă nu a fost totdeauna de acord cu politica dusă de Berchtold⁷⁰ et Comp. la Ball Platz⁷¹.

„În ciuda aparențelor, monarhia austro-ungară nu a dorit acest război european, care nu prezenta pentru ea nici un interes, iar răspunsul Serbiei la ultimatumul dat de cabinetul de la Viena după atentatul de la Sarajevo⁷² era suficient pentru a-l considera o victorie diplomatică veritabilă. Dacă s-ar fi acceptat o conferință a puterilor și s-ar fi recurs la manevre abile, s-ar fi obținut o semivasalitate care ar fi împiedicat reparația panserbismului. Incitînd

* Prezentare, traducere și note de Mircea Spiridoneanu. Prezentarea și prima parte a jurnalului au apărut în „Revista Arhivelor“, an LIX (1982), nr. 2, p. 169—179, partea a doua — în nr. 3, p. 264—271.

⁶⁶ Martha Bibescu (v. nota 24).

⁶⁷ V. nota 6.

⁶⁸ V. nota 12.

⁶⁹ Cotidian elvețian.

⁷⁰ V. nota 1.

⁷¹ V. nota 45.

⁷² De la 28 iunie 1914 împotriva arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei.

Bulgaria să intervină după războiul balc(anic)⁷³, diplomația noastră obținuse un întreit rezultat: dezagregarea Ligii balc(anice)⁷⁴, slăbirea protagoniștilor ei și rivalitatea lor, ceea ce ar fi dus la instaurarea unui anumit echilibru în peninsula. În momentul acela, Germania încercase, fără a reuși, să dezlănțuie conflagrația generală. Ea ne-a împiedicat apoi să obținem revizuirea tratatului de la Buc(urești)⁷⁵ în înțelegere cu Rusia. Căci Germania urmărea cu totul altceva decât să ne împlinească dorințele. Dacă monarhia⁷⁶ primea satisfacție, războiul general dorit de Germania nu mai era posibil. *Trebuia* să se întrețină la Viena și la Budapesta nemulțumirea împotriva Serbiei pentru a face Austro-Ungaria să se compromită în ochii celorlalte puteri și pentru a o obliga apoi să acorde sprijin fără rezerve politicii germane. Unii ar putea crede că Germaniei nu i-ar fi trebuit mult ca să găsească un *casus belli* (nu-i greu de găsit când vrei cu tot dinadinsul), fără să-l caute în Balcani, dar în acest caz Austria ar fi refuzat cu energie să o urmeze pe calea războiului și, în conformitate cu tratatul Triplei Alianțe⁷⁷, și-ar fi păstrat neutralitatea⁷⁸. În aceste condiții, cabinetul de la Berlin nu ar fi putut risca o aventură, el trebuia cu orice preț să tirască țara noastră în război. Știji în ce mod a reușit. A incitat diplomația noastră la intransigență, iar în momentul cind lucrurile păreau totuși gata să se aranjeze, el a dat ultimatum Rusiei, ca să ne taie punțile și să zădărnicească velleitatea oricărui aranjament. Din acel moment, nu am mai avut altă soluție decât războiul. Țara noastră este singura care nu și-a publicat documentele diplomatice privitoare la perioada care a precedat războiul: n-o poate face, pentru că ar da de gol Germania. Trebuie să recunosc că, la început, încredzătorii în supremația militară a Germaniei, contam pe victorie și regretam numai pe jumătate că am fost amestecați în acest conflict îngrijorător pe care am fi preferat totuși să-l evităm. Întorsătura pe care o iau evenimentele, în ciuda entuziasmului factice al presei austro-germane, i-a pus curînd pe gînduri pe compatrioții mei și nu puțini sînt aceia pe care declarația de război făcută de Austria la 28 august⁷⁹ Belgiei îi umple acum de remușcări. Era o declarație inutilă, căci n-am fi avut de ce lupta pe frontul occidental dacă nu ne-ar fi obligat Germania, împrumutînd artileria noastră grea ca să asedieze localități belgiene fortificate, deoarece, cu toate tunurile ei de 420 (mm) de care s-a vorbit atît, Germania ducea lipsă de artilerie grea și numai piesele noastre au salvat situația. În felul acesta, nu mai putem beneficia de avantajele acestei artilerii de care dispune acum Germania, ceea ce ne pune într-o situație foarte grea și explică inferioritatea noastră față de sirbi și ruși, eșecurile noastre în Galiția și peripețiile operațiunilor pe care le desfășurăm împotriva Serbiei.

Pe de altă parte, Statul Major german făgăduise că trupele noastre vor primi un sprijin prompt și foarte activ pentru a proteja prin toate mijloacele teritoriul nostru; eșecul ofensivei precipitate împotriva Franței, rapiditatea cu care și-a efectuat mobilizarea Rusia au înșelat speranțele Berlinului, astfel încît noi am fost aceia care am suportat primul șoc al uriașei armate rusești, cu zdrobitoarea ei superioritate numerică, pînă în ziua în care teritoriul german a fost amenințat. Cu toate acestea, guvernul nostru a îngăduit atunci Statului Major german să dispună după cum voia de armatele noastre, care sînt folosite în momentul de față mai ales pentru a apăra teritoriul german de invazia rusă. Am fost nevoiți să părăsim strategic Galiția și Bucovina, Ungaria este amenințată, iar armatele noastre, de care dispun alții, apar ca iremediabil înfrînte în ochii străinătății. Armatele noastre vor discredita și comandamentul nostru cît timp vom furniza Germaniei majoritatea trupelor care apără eroic frontiera Germaniei și se acoperă de glorie în numele și spre folosul Germaniei. În pofida stării de asediu și zăbalei puse presei, opinia publică, datorită unor știri care au

⁷³ Este vorba de primul război balcanic (v. nota 17).

⁷⁴ De fapt Alianța Balcanică. A luat ființă după încheierea (13 martie 1912, Sofia) a tratatului de prietenie și alianță sîrbo-bulgar, extins ulterior (29 mai 1912, Sofia) prin tratatul de alianță defensivă bulgaro-grec. Alianța Balcanică era îndreptată împotriva Turciei. A operat pînă la al doilea război balcanic (v. nota 17).

⁷⁵ V. nota 17.

⁷⁶ Austriacă.

⁷⁷ V. nota 3.

⁷⁸ V. nota 43.

⁷⁹ Astfel în text.

reușit totuși să răzbată din afară prin filtru, unor indicii mult prea clare, a început să se tulbure, dându-și seama că Austro-Ungaria este sacrificată, că i se rezervă ororile invaziei pentru ca populațiile germane să nu aibă a se teme de ea, nici a o suferi.

Pentru mine, situația este limpede. Noi trebuie să încheiem pace.

Îmi obiectați că Germania nu va consimți, dar, în definitiv, sintem un popor suveran și nu sub tutelă, avem dreptul și datorita de a salvarda existența noastră națională. În 1866, după Sadova⁸⁰, rolul nostru a fost diminuat; noua confederată a Germaniei de Nord, condusă de Prusia, ne-a obligat să jucăm din nou un rol preponderent în Europa. Fusesem învinși unei lupte seculare. Unitatea Germaniei a fost realizată în dauna voastră, să fim atenți ca nu cumva să se încerce a crea de data aceasta în dauna noastră o «Germanie și mai mare».

Dacă am fi victorioși în războiul actual, Germania ar trage toate foloasele de pe urma victoriei și le-ar utiliza pentru a ne subjugă și mai mult. În ipoteza cea mai favorabilă, ne-ar lăsa să ne istovim forțele confruntându-ne cu dificultățile insurmontabile ale chestiunii Orientului. Dacă, așa cum din nefericire pare posibil, Duplicea⁸¹ s-ar prăbuși sub greutatea coalițiilor europene, monarhia ar fi aceea care ar suporta cea mai mare parte a pagubelor produse de politica aventuroasă a Imperiului German. În caz de înfringere, Germania nu se va arăta zgircită în a-și despăgubi dușmanii, adică va face toate concesiiile în detrimentul nostru, pentru a păstra cât mai intact cu puțință teritoriul Germaniei. A persevera în acest război nefast ar fi curată nenorocire pentru țara noastră. Italia, înarmată pînă în dinți, pîndește cu un aer amenințător primele semne de slăbiciune din partea noastră pentru a pune mîna fără riscuri prea mari pe Trentino, Triest și Dalmația⁸². Dacă rămîne încă în neutralitate, o face fiindcă este singura care se îmbogățește de pe urma războiului, aprovizionînd Austria și Germania, în timp ce restul Europei se ruinează. Bosnia și Herțegovina ar reveni Serbiei, Transilvania și Bucovina — României, Galiția — Rusiei, care ne-ar înfige de asemenea în flancuri un regat al Boemiei independent. Ce-ar mai rămîne din marea monarhie austro-ungară în afară de o țară care și-ar apăra cu greu existența precară? Nu ne rămîne decît o singură soluție: pacea, pacea separată. Nu avem nimic de așteptat de la un imperiu german aparență victorioasă în fața unei Germanii slăbite, în fața unei Prusii care nu și-a îndeplinit misiunea⁸³. De la 7 octombrie 1879⁸⁴, am devenit o jucărie în mîna Germaniei, care ne asmuțe mereu asupra prăzii orientale împiedicîndu-ne pe de altă parte s-o înșfăcăm. Eram folosiți ca să stîrnim îngrijorarea Rusiei, să amenințăm interesele puterilor mediteraneene și să dăm astfel cancelarilor germani posibilitatea de a obține votarea creditelor militare formidabile destinate să întrețină armata și flota pe care se bazează măreția Imperiului German. Am fost prea mult timp dependenți, condițiile sînt propice, să ne amintim de așa-numitul tratat de contra-asigurare pe care Bismark l-a încheiat cu Rusia împotriva noastră la 21 martie 1884⁸⁵.

⁸⁰ *Sadova* (sau Königrätz; azi Hradec Králové), localitate din Cehoslovacia unde armata prusiană a învins la 3 iulie 1866 Austria, care în urma acestui fapt și-a pierdut drepturile în cadrul confederației germanice (formată în 1815 între statele germane, Austria, Danemarca, Olanda, sub prezidenția Austriei).

⁸¹ Germania și Austro-Ungaria, aliate din 1879 (v. și nota 38).

⁸² *Trentino*, azi Trentino-Alto Adige, regiune din nordul Italiei, la granița cu Austria (centru administrativ: Trento). Din 1948, regiune autonomă cu statut special. *Triest* (Trieste), oraș portuar la golful cu același nume al M. Adriatice. Stăpînit de Habsburgi (1382—1719), a devenit în 1719 port liber. Din 1954 se află sub administrația civilă a Italiei, iar o mare parte a teritoriului înconjurător — sub administrația civilă a Iugoslaviei. Începînd din 1976, portul nu mai are statut de port liber. *Dalmația*: regiune de pe litoralul oriental al M. Adriatice (R. S. F. Iugoslavia) care s-a aflat de-a lungul timpului sub mai multe stăpîniri străine, ultima dintre ele fiind austriacă.

⁸³ Textul este neclar.

⁸⁴ Atunci a fost încheiat tratatul secret de alianță germano-austro-ungar îndreptat împotriva Franței și Rusiei; el a constituit baza blocului militar al Puterilor Centrale (v. nota 3).

⁸⁵ Enciclopediile fac mențiunea unui singur tratat de acest gen: „Rückversicherungvertrag“ (*Der grosse Brockhaus*, 1956) sau „reinsurance Treaty“ (*British Encyclopaedia*, 1951). Ele îl datează 1887 (18 iunie), adică după ce Bismark

Dacă încheiem pace acum, putem spera în păstrarea unui *statu quo ante*. Pentru a despăgubi Serbia, i-am ceda o parte din Albania. Astfel am așeza popoarele balcanice împotriva Italiei, aliața noastră de ieri; dușmana noastră dintotdeauna. O izolăm în Europa și o împiedicăm să se facă stăpână pe Adriatică. Am putea accepta ca Rusia să ajungă la Constantinopol și să obțină toate avantajele pe care le poartă de partea Turcia. Am păstra în schimb Galiția, Bucovina și Transilvania și împotriva pretențiilor României am vedea ridicându-se Rusia, ale cărei interese vor fi identice cu ale noastre și care, extinzându-se în Balcani, nu ar dori cîtuși de puțin să aibă în spate o Românie prea puternică.

În fața unei Prusii învinse și a unei Germanii slăbite, am putea recîștiga, potrivit cu drepturile noastre istorice, hegemonia asupra popoarelor germanice din Europa Centrală. Împreună cu o Germanie fie chiar și victorioasă, n-am fi decît niște învinși, disociați de Germania, care va fi cu siguranță înfrîntă, am putea spera în viitor promițător, potrivit cu tradițiile și aspirațiile noastre.

Monarhia austro-ungară trebuie să se elibereze de jugul prusian“.

„Gazette de Lausanne“

Sfîrșit

Articolul este destul de judicios într-o serie de privințe, dar nu acestea sînt opiniile celor mai mulți dintre austriaci. Ei sînt încă hipnotizați de supremația militară a Germaniei și au convingerea fermă că puternica lor aliată îi va scoate din impasul în care au ajuns. Alții își dau seama de situația critică actuală și se consolează zicîndu-și că lucrul cel mai rău ce li s-ar putea întimpla ar fi să devină germani, ceea ce pe unii chiar i-ar bucura. Masele nutresc atîta admirație față de germani, încît, ori de cîte ori trece cîte un soldat german, lumea se îmbulzește în jurul lui și-l petrece ore întregi, extaziindu-se.

Aflat de la un atașat militar bine informat că este cum nu se poate mai adevărat că 4 regimente cehe au trădat și au trecut de partea inamicului în Serbia, arătînd sîrbilor locurile unde erau puse minele etc. Se pare că au fost împușcați sute de oameni și vreo 20 de ofițeri, printre care generalul Frank. Ultima informație însă nu a fost confirmată, pentru că alții spun că s-ar fi sinucis. Iată numerele regimentelor care au trecut la inamic: 28 din Praga, 108 din Brusan, 11 din Pesica, 8 teritorial din Praga. Acum vor fi trimiși în Serbia 250 000 de oameni, cărora bavarezii le vor adăuga 30 000, comandați, după cum se spune, de învingătorul de la Liège⁸⁶.

Un american venit de la Paris, care a fost atașat pe lingă ambasadă și a săvîrșit minuni de vitejie pentru a salva o mulțime de vieți omenești nepregătind să se repeadă cu mașina lui pînă pe cîmpul de luptă ca să adune răniți, refugiați etc., — americanul acesta, care totuși adoră Franța, spune că nefericita țară și-a vărsat singele pînă la ultima picătură și că numai englezii speră să reușească să-i salveze furnizîndu-le oameni. Ceea ce explică de ce germanii dușmănesc atît de tare Anglia. Se pare de altfel că trupele britanice sînt admirabile și că soldații germani fug ca iepurii cînd îi văd pe indieni: într-adevăr, aceștia din urmă sînt cu atît mai de temut cu cît, aruncîndu-și puștile și îmbrăcămîntea, se năpustesc asupra adversarului înarmați numai cu cuțitele lor lungi și nu-si slăbesc prada decît dacă sînt uciși. Se pare de asemenea că englezii sînt admirabili trăgători. În timp ce germanii nu fac două parale în această privință. De aceea s-a și decis la Berlin să nu se mai lucreze decît cu mitra-

favorizase încheierea acordului asupra Mediteranei între Austria, Italia și Anglia. Acest tratat prevedea o neutralitate binevoitoare în caz de război: *excepție făceau un război ofensiv al Germaniei împotriva Franței și un altul similar al Rusiei împotriva Austriei*. Germania se angaja în schimb să recunoască influența Rusiei în Bulgaria, iar printr-un protocol-anexă ultrasecret — interesele Rusiei la Constantinopol și în strîmtori. „Conținutul tratatului de contra-asigurare a devenit cunoscut pentru prima dată în 1919“, menționează *Der grosse Brockhaus* (ed. a 16-a. vol. 10. Wiesbaden. F. A. Brockhaus. 1956. p. 126. col. 2). După cum se vede însă din cele de mai sus, sensul său fusese cunoscut — și chiar divulgat — mai demult.

⁸⁶ Feldmareșalul german Karl von Bülow (1846—1921), care îl avea ca șef de stat major pe viitorul general Erich von Ludendorff (1865—1937). Armata comandată de el a atacat la 6 august 1914 orașul belgian de pe fluviul Meuse și a înfrînt rezistența apărătorilor după 11 zile (16 august 1914).

lierele. Joffre⁸⁷ inspiră o admirație extremă, chiar și adversarilor. E socotit de-a dreptul genial.

Germanii, tot după acest american care a stat nu de mult 15 zile în țara lor, sînt mai siguri ca oricînd de victorie. Cei mai infierbîntați caută să te asigure că vor merge pînă la Petersburg, Londra și Paris, iar cei mai moderați susțin că nu se vor lăsa pînă nu vor căpăta Belgia, toate coloniile engleze și Polonia rusească.

A venit Macchio⁸⁸ pentru a-și petrece sărbătorile Crăciunului în mijlocul familiei. Pretinde că e încîntat de atitudinea Italiei, susține a ști din sursă sigură că Franța a ajuns la capătul resurselor sale umane și bănești, că a dat tot ce putea da și că nu mai poate trece la o ofensivă cu adevărat eficace.

Urmează să apară o Carte Roșie, în care și Austria vrea să prezinte premisele acestui război nefericit.

Atacurile nedrepte ale presei la adresa fostului ambasador al Franței au stîrnit indignarea tuturor minților luminate.

Opinia publică din America⁸⁹ este categoric favorabilă englezilor, cu toate eforturile de a-i îndrepta simpatia spre Germania. Intelectualii germani care încearcă în conferințele lor să prezinte lucrurile într-o lumină favorabilă Germaniei sînt huiduiți și zilnic mii de voluntari se înrolează în armata engleză. N-ar fi mare lucru ca America să se lase antrenată în conflict.

Se pare că în Egipt a fost reținut ca ostatec un profesor universitar american și că Statele Unite, care nu admit asemenea procedee, au trimis un vas de război ca să-l ceară înapoi.

Germanii au cel mai bun serviciu de spionaj și se servesc de elvețieni, prețioși pentru că știu ambele limbi⁹⁰ și sînt după cît se pare și abili.

Plener-junior⁹¹, întors pentru cîteva zile de pe cîmpul de luptă, se plînge de atitudinea disprețuitoare a germanilor față de trupele austriace. Știu să se servească de austriaci, să-i expună morții ca să-si apere propriile lor frontiere, pentru ca ne urmă să-i trateze ca pe niste ființe inferioare care trebuie să se simtă măgulite de colaborarea cu ei. Și conchide: sîntem aliații lor fideli, dar nu-i iubim, din cauza brutalității lor.

1 ianuarie 1915. — Plec din Viena ca să petrec sărbătorile cu copiii mei la București⁹². Sînt curioasă să văd ce voi mai afla.

Călătoria — plăcută, avut ocazia să aud o convorbire între un general și un colonel. Ambii — foarte descurajați și afirmînd că nu se va putea rezista decît cel mult pînă în mai. Generalul istorisea că fiica lui, aflată la o mănăstire de la frontiera cu Belgia, asistase de la distanță la toate peripețiile bătăliei

⁸⁷ Maresalul francez Joseph Joffre (1852—1931). A fost comandant al forțelor franceze din N și NE (1914—1915) și comandant suprem al armatelor franceze (1915—1916). Victoria repurtată în prima bătălie de la Marna (5—10 sept. 1914) a salvat Parisul. În timpul tratatelor purtate în vara anului 1916 între România și aliați, el a stăruit ca intrarea noastră în acțiune să fie sprijinită de aceștia prin anumite operațiuni militare și prin aprovizionarea la timp cu muniții, precum și de ajutoare suficiente din partea Rusiei țariste. A venit în România în august 1920 pentru a decora orașul Mărășești cu Crucea de război franceză.

⁸⁸ Baronul dr. Karl von Macchio (1859 Sibiu — 1945), diplomat austriac, consilier intim imperial. În calitate de ambasador extraordinar al Austro-Ungariei la Roma (din 1914), a încercat, fără succes, să împiedice intrarea Italiei în război de partea Antantei.

⁸⁹ Respectiv S.U.A.

⁹⁰ Franceza și germana.

⁹¹ Probabil fiul președintelui Curții Supreme de Conturi a Imperiului, baronului dr. E. von Plener (*Almanach de Gotha. Annuaire généalogique, diplomatique et statistique. 1915, 152*, Gotha, Justus Perthes, 1914, p. 641).

⁹² După cum am mai arătat (v. „Revista Arhivelor“, 59, nr. 2, 1982, p. 171), Irina și Edgar A. Mavrocordat au avut doi fii: pe Vladimir (1889—1942), căsătorit cu Claire de la Forest Dyvonne, și pe George (n. 1893), căsătorit în 1942 cu Maria Ion Florescu (n. 1898).

de la Maubeuge⁹³. Că la un moment dat germanii au vrut să incendieze mănăstirea, sub pretext că le stingherea operațiile militare, și că li se îngăduise în cele din urmă să o părăsească și bielele călugărițe și copile trebuiseră să străbată pe jos o distanță de 17 kilometri, acoperită cu cadavre, în zgomotul șrapnelor și al gloanțelor, ca să se refugieze la Liège, de unde un preot german își asumase riscul de a organiza un tren care să le ducă (cel puțin pe elevele austriace) în țara lor, unde au ajuns după 5 zile de peregrinări la părinții lor innebuniți de groază.

Văzut Nicu⁹⁴, mai surescitat ca oricând la ideea intrării (noastre) în acțiune. Aici, masele ar prefera neutralitatea, dar toate simpatiile sînt de partea Franței. În buna societate, toți sînt pentru Tripla Înțelegere⁹⁵, dar mulți se întrebă dacă este prudent să se intervină în conflict ținînd seama că chiar dacă Germania nu ar ieși din război atît de victorioasă pe cît speră, s-ar putea să nu iasă nici atît de zdrobită cum s-ar spera din punctul de vedere al Triplei Înțelegeri, și atunci ?...

O doamnă întoarsă din Franța, unde vizitase spitale și îngrijise răniți, aflase de la aceștia cît de nedemn se purtau aliașii. Se pare că atunci cînd francezii intră în sate sînt admirabil primiți, apoi, în timp ce ei se instalează încrezători, se dă de știre germanilor, care se întorc iar bieții francezi le sînt predați pentru a fi masacrați.

Cu cît stau de vorbă cu prietenii și rudele din București, cu atît mai mult mă conving de teama de necunoscut care-i agită. Cei ce fac parte din clanul Filipescu⁹⁶, Take Ionescu, care, atrași numai și numai de mirajul recuștigării Bucovinei și Transilvaniei, înfăptuirii (pentru cîtă vreme ?) a României Mari, vor război *cu orice preț*, indiferent de consecințe, se zice că și-au încetat agitația datorită abilității lui Brătianu, care a știut fie să-i convingă că acționa în sensul lor, fie să-i îndepărteze, încredințîndu-le misiuni de răspundere în străinătate, ca de pildă în cazul lui G. Philip⁹⁷, I. Cantacuzino, Costinescu fiul⁹⁸ etc. Cei ce văd mai bine și înțeleg cît de gravă este situația și ce primejdios e să provoci Germania, care nu e nici pe departe înfrîntă și, după toate probabilitățile, nu va fi niciodată definitiv, tremură la gîndul că am putea fi tîrîți într-un cataclism care ar pune în pericol însăși existența noastră.

După I. Filitti⁹⁹ de la Ministerul de Externe, d. Brătianu, pătruns de această idee, ar căuta mijlocul de a păstra bunele relații cu Germania și în același timp de a se năpusti asupra Austro-Ungariei, a cărei descompunere este evidentă. Se

⁹³ Principalul oraș al districtului Nord din provincia Hainaut (Belgia), situat pe râul Sambre. Fortificat, a fost încercuit (25 aug. 1914) de corpul 7 german comandat de von Zwehl; cu tot bombardamentul violent la care l-au supus germanii, generalul Fournier nu a capitulat decît la 7 sept. La 9 nov. 1918 orașul avea să fie reocupat de armata a 3-a britanică.

⁹⁴ Este vorba de Nicolae Filipescu (1862—1916), fruntaș al Partidului Conservator. Era căsătorit cu Maria C. Blaremburg, sora Irinei Mavrocordat, deci cumnat cu autoarea jurnalului. N. F. a fondat și condus ziarul „Epoca”, a combătut cu violență guvernul lui Ion C. Brătianu. A fost de mai multe ori deputat, apoi primar al Capitalei, ministru (de război, în 1910, în guvernul prezidat de P. P. Carp). A militat pentru desăvîrșirea unității poporului român, pronunțîndu-se energic, în perioada neutralității, pentru intrarea noastră în acțiune de partea Antantei. A publicat, între altele, *Către un nou ideal, Partidele politice*, iar în 1912 i s-a editat un prim volum de discursuri.

⁹⁵ V. nota 3.

⁹⁶ V. nota 94.

⁹⁷ Probabil Grigore Filipescu (1886—1938), fiul lui Nicolae Filipescu (v. nota 94), care va ajunge președinte al Partidului Conservator-Democrat.

⁹⁸ Al ministrului de finanțe de atunci, E. Costinescu.

⁹⁹ Ioan C. Filitti (1879—1945), istoric, jurist și diplomat român. Dr. în drept la Paris. A fost director al afacerilor politice în Ministerul de Externe, director al afacerilor consulare; membru în Consiliul legislativ (1926). Membru corespondent al Academiei Române (1915). Ofițer al Legiunii de Onoare (1908).

dă ca sigur că misiunea prințului de Bülow¹⁰⁰ în Italia ar avea același scop : să asigure (Germaniei) alianța definitivă a Italiei pe cadavru Austriei ale cărei rămășițe ar urma să fie împărțite. Symptomatic este zvonul persistent cu privire la intrarea României în acțiune, fie în februarie, fie în martie.

6 ianuarie 1915. — Primită în audiență de regina Elisabeta¹⁰¹, parcă încă împietrită de nenorocirea care a lovit-o prin moartea regelui Carol. Mi-a spus că o dor pînă și elogiile aduse fostului rege. Ar prefera să fie singura care nu-l uită și-l regretă pe marele dispărut, restul i se pare profanare, căci nimeni nu l-a putut cunoaște și admira ca ea. M.S. a adăugat : nădăjduiesc că ni se vor păstra binefacerile păcii. Apoi : suferințele și conflictele din ultimele momente l-au doborât pe regele Carol. Prea mult a suferit pentru că nu și-a putut ține cuvîntul¹⁰². Și regina a mai spus : regele Ferdinand este și el copleșit de răspunderile sale și de misiunea împovărată ce-i revine. Iată de ce a albit.

Un ofițer care s-a întors de la Paris și a avut prilejul să stea de vorbă cu mai mulți generali și alte personalități la curent cu evenimentele actuale din Franța dă ca sigur că Joffre¹⁰³ nu așteaptă decît pregătirea munițiilor și sosirea trupelor de întărire engleze ca să înceapă ofensiva. Se pare că ceea ce a împiedicat continuarea ofensivei cu prilejul bătăliei de la Marna¹⁰⁴ a fost lipsa de muniții. Ca și lipsa de oameni cu pregătire militară. De atunci se lucrează activ la formarea armatei necesare pentru a face marele efort nu numai de a-i izgoni pe germani de pe teritoriul Franței, ci și de a-l invada pe al lor. Ofițerul a adăugat că francezii își păstrează speranța și nu se îndoiesc de succes.

Se zvonea zilele trecute că rușii au obținut o victorie categorică asupra turcilor în Caucaz, capturînd o divizie întreagă, inclusiv statul major german, și că în urma acestui succes turcii ar cere pace. Trebuie să mai așteptăm confirmarea zvonului.

8 ianuarie. — Primită în audiență de regina Maria¹⁰⁵, care s-a arătat cum nu se poate mai amabilă și a binevoit să-mi spună lucruri cit se poate de interesante, timp de aproape o oră. M.S. avusese o întrevedere cu misiunea rusă, condusă de prințul Iusupov. Se pare că în Rusia sint negate înfringerile sau cel puțin insuccesele din Polonia și că speranța în succesul final este deplină. Prințul aducea o scrisoare din partea Marii Ducese Kirilovna, o scrisoare foarte aspră în care Marea Ducesă se plînge de nehotărîrea României și afirmă că dacă ezitarea se va prelungi prea mult, rușii vor sfîrși prin a păstra provinciile românești cucerite. În legătură cu aceasta, se pare că convenția semnată de Brătianu cu Rusia la începutul războiului cuprinde clauza următoare : „România, dacă intră în acțiune, va avea dreptul să păstreze provinciile ocupate din Ungaria și Bucovina“, în timp ce această propunere, dacă s-ar fi acceptat intrarea neîntîrziată în luptă, ar fi fost garantată de Anglia și Franța și ar fi avut mai multă valoare, dar Brătianu și regele au ezitat să o semneze. Adaug că aceste detalii intercalate nu mi-au fost furnizate de regină. Ea nu mi-a vorbit decît de scrisoarea surorii sale în felul răspicat de a spune lucrurilor pe nume, propriu

¹⁰⁰ Prințul Bernhard von Bülow (1849—1929), om politic german. A fost ministru de externe (1897—1900) și cancelar (1900—1909). A continuat politica de expansiune colonială și de consolidare a forței militare germane dusă de Bismark. A fost ambasador al Germaniei la București (1888—1893), apoi la Roma (prima dată în 1893—1897, a doua oară din dec. 1914 pînă în 1915, cînd a încercat să împiedice Italia să intre în război împotriva Puterilor Centrale). Vinovat de apropierea Angliei de Franța (Antanta cordială, 1904), va aproba, în compensație, ideea lui Wilhelm II de a forța mina țarului Nicolae II determinîndu-i pe cei doi împărați să semneze tratatul defensiv de la Björkö (1905), care anula în fapt alianța franco-rusă dar pe care cabinetul țarului a refuzat să-l ratifice.

¹⁰¹ Elisabeta (1843—1916), prințesă de Wied, căsătorită în 1869 cu principele Carol de Hohenzollern, devenit în 1881 regele Carol I al României.

¹⁰² V. nota 10.

¹⁰³ V. nota 87.

¹⁰⁴ În prima bătălie de la Marna (5—10 sept. 1914), la care au participat cca 2 000 000 de oameni, armatele aliate franco-engleze comandate de Joffre (v. nota 87) au oprit ofensiva germană condusă de Moltke. În cea de a doua bătălie (18 iul. — 7 aug. 1918), armatele franceze conduse de Foch le-au înfrînt pe cele germane.

¹⁰⁵ V. nota 11.

nației române, în timp ce regele suferea, măcinat de conflictul dintre datoria de a satisface aspirațiile nației și sufletul său, care mai era încă foarte german. Regina mi-a mărturisit cât de dureros era pentru ea să-l vadă îmbătrânind sub povara copleșitoare a acestui conflict lăuntric. M.S. mi-a spus și ce oroare îi inspirau toate relatările despre actele de cruzime rafinată și de barbarie comise de germani, pe care sora ei și Iusupov i le confirmaseră. Se pare, de asemenea, că germanii se amestecă cu alcool și eter când sînt trimiși la luptă, ceea ce explică asalturile furibunde pe care le dau cîntînd. În Rusia, dimpotrivă, consumul de alcool este cu desăvîrșire interzis și, de la masa împăratului pînă la a ultimului mușic, nicăieri nu se mai bea o picătură de vin.

Pare-se că ducea de Coburg, mama reginei, este de-a dreptul disperată că nu poate citi decît comunicatele germane, cu victoriile lor, și că a fost încîntată cînd a primit printr-un slujitor al reginei o colecție de gazete rusești, care au bucurat-o nespuse. Regina a auzit și de la șeful misiunii ruse că toate monstruozițiile atribuite germanilor — mutilări, carnagii, violuri — sînt adevărate. Ei înșiși afirmă că, întrucît au violat pînă și fetițele în vîrstă de 13 ani, noua generație (de belgieni) va fi germană și că micii belgieni, mutilați, nu vor mai fi în stare să-și apere țara. Iată ceva ce întrece în grozăvie tot ce se poate închipui. Se pare că Austria, în persoana reprezentantului ei¹⁰⁶, nu-și face iluzii în privința atitudinii României. S-au făcut toate încercările posibile pentru a i se câștiga simpatia, chiar și de a trimite vechi diplomați care fuseseră foarte agreați aici, pe Czernin, fratele ministrului¹⁰⁷, care a încercat să evoce tratatele, să pledeze cauza țării sale pe lîngă regină, pe Callenberg, care a folosit toate mijloacele pentru a obține o întoarcere la trecut, dar toți au plecat dezamăgiți. Germanii, dimpotrivă, aveau pînă acum aerul de a fi convinși că n-am îndrăzni niciodată să intrăm în acțiune, însă regina mi-a spus că în ultimul timp par incredințați de contrariul și că au devenit foarte reci.

D. Petrescu¹⁰⁸, întors de la Paris, spune că, după Lahovary, ministrul nostru în Franța¹⁰⁹, ar începe acolo tratative asupra condițiilor în care francezii ar putea primi ajutorul japonezilor. Ar urma ca un milion de japonezi să vină să lupte în Franța, în schimbul Indochinei¹¹⁰. Rușii ar da și ei jumătate din insula Sahalin, iar englezii marea colonie a Nigeriei¹¹¹. Mai spune că în Franța toată lumea crede în victoria finală. Se pare de asemenea că bavarezii au trebuit să fie scoși din tranșee și înlocuiți cu prusaci, pentru că nu mai trăgeau în francezi.

Rapircean¹¹², care nu-i poate suferi pe boși, îmi spune că ieri, într-un restaurant frecventat de ei (sînt sumedenie în România), l-a desenat pe Kaiser smulgînd petalele unei margarete și a scris dedesubt, în chip de legendă: „Mă iubesc?...“ Mai spune că toți acești boși au aerul de a fi siguri de noi și nu se dau în lături să parieze mii de franci că nu vom interveni.

Marta Mitileneu¹¹³, întoarsă de la Bruxelles, adaugă cîteva relatări absolut veridice și controlate celor ce circulă cu privire la grosolăniile, cruzimile și sălbăticiile germanilor în Belgia. Au fost confirmate chiar de soldații germani, pe cînd mai erau îngrijiți de medicii belgieni și de surorile medicale belgiene. Căci mai tîrziu, totul a fost germanizat, pentru a nu mai putea fi controlate ororile

¹⁰⁶ Conteul Ottokar Czernin von und zu Chudenitz (1872—1932), om politic și diplomat austriac, era, din 1913, împuternicit al Austro-Ungariei la București. În dec. 1916 avea să fie numit ministru de externe al Austro-Ungariei. Moderat, s-a opus războiului submarin nelimitat, precum și altor măsuri extreme.

¹⁰⁷ Astfel în text.

¹⁰⁸ Probabil E. Petrescu, primarul Bucureștiului.

¹⁰⁹ Al. E. Lahovary.

¹¹⁰ În acel moment, Indochina franceză cuprindea provinciile Tonkin, Annam, Laos, Cambodgia și Cochinchina (cca 701 000 km.p. și cca 19 milioane de locuitori).

¹¹¹ Colonie a Angliei din 1861, situată în Africa Occidentală. Astăzi, stat independent (capitala Lagos).

¹¹² Astfel în text. Poate pictorul Rapinot, din ramura moldoveană a familiei Ghica.

¹¹³ Probabil soția lui G. M. Mitileneu, prim secretar al legației române la Bruxelles.

și barbariile lor. Nimic nu a fost respectat, nici chiar Laeken¹¹⁴, pe care l-au scotocit, jefuit, devastat. Indignați de aceste fărâdelegi, bavarezii veniți să-i înlocuiască pe prusacii care ocupau Bruxelles au tras asupra propriilor lor camarazi, fiindcă păstrează neștirbite simpatia și admirația pentru mica lor prințesă bavareză, astăzi admirabila regină a belgienilor¹¹⁵.

Plec miine din București fără să-mi fi făcut o imagine prea clară despre cele ce vor urma. Nicu¹¹⁶ și adepții lui sînt siguri că ne vom angaja în cel mult două luni, alții susțin că facem pregătiri numai pentru a calma opinia publică, în speranța că pacea se va încheia înainte de a intra noi în acțiune. Regele este foarte, foarte german. Regina, oricît de anglofilă ar fi în sufletul ei și oricît ar dori să ne angajăm, ezită să-și asume responsabilitatea unei campanii.

Nora mea¹¹⁷ a primit o scrisoare de la Roma și o alta de la Florența, de la mătușile ei care o asigură că deși opinia publică, teribil de surescitată, abia așteaptă o acțiune împotriva Austriei, guvernul este decis să stea liniștit și să-și păstreze neutralitatea. Dimitrie Ghica, reprezentantul nostru la Roma¹¹⁸, scrie soacrei lui același lucru. Cu toate acestea, guvernul nostru este încredințat că Italia nu va putea să nu ia o hotărîre pînă la sfîrșitul lui februarie sau în martie, nu numai pentru că opinia publică se va dovedi mai tare și nu numai pentru că țara este înarmată pînă-n dinți, ci și pentru că războiul din Libia¹¹⁹ s-a soldat cu un dezastru economic și financiar, guvernul avînd nevoie de un război ca să poată obține votarea unor credite extraordinare pentru a escamota în ele și enormul pasiv al ultimei campanii pe care nimeni nu îndrăznește să-l dea în vileag. Persoane mai versate susțin că, în cazul acesta, sînt 75% șanse să se meargă alături de Tripla Înțelegere și numai 25 împreună cu partea cealaltă. În orice caz, Italia este în momentul de față singura țară capabilă de marea politică și nu am avea decît de cîștigat dacă i-am urma exemplul.

(*Va urma*)

¹¹⁴ *Laeken*, sau *Laeken*, cartier rezidențial din Bruxelles, încorporat orașului în 1921. Cuprindea rezidența familiei regale a Belgiei construită în 1782—1784 lângă Bruxelles de către Montoyer pentru arhiducele de Saxa-Teschchen (stil neoclasic; frontoane de Godecharle). Biserica Notre-Dame din L. cuprinde mai multe sepulturi regale.

¹¹⁵ *Elisabeta* (1876—1965), fiică a ducelui Karl Theodor de Bavaria, căsătorită în 1900 cu regele Albert I al Belgiei. Cunoscută prin opere de binefacere și de încurajare a culturii.

¹¹⁶ V. nota 94.

¹¹⁷ *Claire Mavrocordat*, născută de la Forest Dyvonne, soția fiului mai mare al autoarei jurnalului, Vladimir.

¹¹⁸ Dimitrie I. *Ghika* avea totuși să fie semnalat ceva mai tîrziu de observatori austriaci pentru o atitudine mai puțin neutrală. Dovadă această telegramă cifrată trimisă contelui Ottokar Czernin (v. nota 106) la București (27 mai 1915), care cuprindea următoarele: „De la balconul legației române din Roma, deputatul Barzilai (astfel în text. — *n.n.*) a ținut o cuvîntare ațîțătoare și a prezis o iminentă intervenție a României împreună cu Italia”. „Atît eu, cît și colegii germani, continuă referențul austriac anonim, am scris regelui (Ferdinand I) și am protestat chiar astăzi pe lângă d. Brătianu cerînd rechemarea d-lui Ghika, ceea ce, firește, nu s-a petrecut, totuși demersul a produs o anumită impresie”. Copia documentului citat se află la Arh. St. Buc., colecția Microfilme Austria, rola 223, c. 26 (Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Politisches Archiv I, K. 881, Liasse Krieg 6 A. Rumänien, Januar-September 1915).

¹¹⁹ În urma războiului italo-turc (1911—1912), Tripolitania și Cirenaica au fost cucerite de Italia și, sub denumirea generală de Libia, transformate în colonii ale sale.